

**CRNA GORA
ZAVOD ZA ŠKOLSTVO**

Predmetni program

GRAĐANSKO VASPITANJE

VI i VII razred osnovne škole

Podgorica, 2013.

Predmetni program
GRAĐANSKO VASPITANJE
VI i VII razred osnovne škole

Izdavač: Zavod za školstvo
Urednik: Pavle Goranović
Lektura: dr Adnan Čirgić i Jelena Šušanj

Tehnička priprema:

Dizajn korica:

Štampa:

Tiraž:

Podgorica, 2013.

Nacionalni savjet za obrazovanje na 23. sednici, održanoj 9. jula 2013. godine, utvrdio je izmjene predmetnoga programa **GRAĐANSKO VASPITANJE** za VI i VII razred osnovne škole.

S A D R Ž A J :

1. NAZIV PREDMETNOGA PROGRAMA	4
2. ODREĐENJE PREDMETNOGA PROGRAMA.....	4
3. OPŠTI CILJEVI PREDMETNOGA PROGRAMA.....	6
4. SADRŽAJ I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOGA PROGRAMA.....	7
5. DIDAKTIČKE PREPORUKE	30
6. STANDARDI ZNANJA.....	32
7. NAČIN PROVJERAVANJA ZNANJA I STRUČNE OSPOSOBLJENOSTI.....	35
8. RESURSI ZA REALIZACIJU	36
9. PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/NASTAVNICA I STRUČNIH SARADNIKA/SARADNICA	40

1. NAZIV PREDMETNOGA PROGRAMA

GRAĐANSKO VASPITANJE

2. ODREĐENJE PREDMETNOGA PROGRAMA

Građansko vaspitanje je obavezan predmet u VI i VII razredu osnovne škole i obuhvata obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava s ciljem da pripremi decu i mlade za za aktivno i odgovorno ponašanje i život u demokratskome društvu.

Kurikulum predmeta koncipiran je tako da mladi uče i praktikuju osnovna pravila demokratije, upoznaju se s ljudskim i dečijim pravima, vrijednostima demokratskoga društva, različitim kulturama i pripremaju se za život u multikulturalnome društvu, odnosno razvijaju svoje građanske kompetencije.

Građanske kompetencije prepoznate su u nizu ključnih kompetencija koje podržavaju evropski obrazovni sistemi i neophodno ih je razvijati ne samo kroz posebne predmete, već kao integralni dio nastave / učenja. U prvome redu neophodno je da se škola razvija kao model demokratske zajednice u kojoj će se svi osećati ravnopravno, uvaženo, u kojoj će dostojanstvo svakoga/svake učenika/učenice, nastavnika/nastavnice i ostalih učesnika/učenica nastavnoga procesa biti poštovano i u kojoj će se razvijati odnosi povjerenja i saradnje. Kad se govori o kompetencijama, treba istaći da se misli na znanja, vještine, stavove, vrijednosti, neophodne za uspješno obavljanje nekoga posla, a tiču se obrazovanja, odnose se na ishode učenja, odnosno očekivana postignuća učenika/učenica.

Građanska kompetencija danas se ubraja u najvažnije ishode nastave / učenja, podrazumijeva osposobljenost učenika/učenica za aktivno i uspješno obavljanje građanske uloge, tj. razvoj demokratske svijesti učenika/učenica, podsticanje njihova aktivnog učešća u razvoju demokratskih odnosa u porodici, školi, lokalnoj sredini i društvu u cjelini s osloncem na uvažavnje ljudskoga dostojanstva, demokratije, pravde i miroljubivosti. Time su učenici/učenice upućeni da sinergijski, kroz različite vidove učenja, razvijaju i jačaju kompetencije građanina/građanke kao društvenog, kulturnog i ekonomskog subjekta koje imaju u demokratskome razvoju države Crne Gore, ali i Evrope i svijeta.

Tako koncipiran program pojam *građanin/građanka* ne vezuje se samo za zakonski okvir i punoljetstvo pojedinca, već podrazumijeva određena građanska znanja i razumijevanje, građanske vještine i sposobnosti, građanske vrijednosti i stavove, vezuje se za svakoga pojedinca, tako da učenika/učenicu prepoznamo kao aktivnog/aktivnu i odgovornog/odgovornu građanina/građanku koji ima određena prava i odgovornosti u porodici, školi, lokalnoj sredini, državi, a zatim šire kao građanina/građanku Evrope i svijeta.

Savremeni pristup obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava koja su obuhvaćena ovim predmetom temelje se na osnovnim dokumentima Savjeta Evrope: Preporuke Savjeta Evrope o obrazovanju za demokratsko građanstvo iz 2002. godine i Povelja Savjeta Evrope o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava iz 2010. godine, u kojima se ta područja povezuju s osposobljavanjem svakoga pojedinca kao građanina/građanke za aktivno učešće u građanskoj, političkoj, socijalnoj, pravnoj i kulturnoj sferi društva.

Predmet Građanskoga vaspitanja, čiji su ciljevi i sadržaji razvijeni u skladu s pomenutim konceptima, može biti osnov i podstrek za proces modernizacije i demokratizacije samoga obrazovanja, ali i demokratizacije društva i razvoja kulture prava, odgovornosti, pluralizma i drugih građanskih vrijednosti. U tome smislu, građansko vaspitanje snažno je povezano s opštim reformskim ciljevima osnovnoga i daljega obrazovanja, upućuje na različite izvore saznanja, formalno, neformalno, informalno i ohrabruje učenike/učenicice da shvate proces učenja kao cjeloživotan.

Građansko vaspitanje je obavezan predmet u VI i VII razredu osnovne škole. Izučava se 1 čas sedmično i realizuje kroz: (1) obavezne ciljeve i sadržaje programa; (2) ciljeve i sadržaje programa koje planira nastavnik/nastavnica u saradnji s učenicima/učenicama, i (3) ciljeve i sadržaje programa koje planira škola u saradnji s lokalnom zajednicom.

Napomena: Međupredmetne oblasti teme su obavezne u svim nastavnim predmetima i svi nastavnici su obavezni da ih ostvaruju.

Međupredmetne oblasti teme su sadržaji koji omogućavaju da se u opšteobrazovni kurikulum uključe određeni ciljevi i sadržaji obrazovanja koji nijesu dio formalnih disciplina ili pojedinih predmeta, ili koji su po strukturi interdisciplinarni. Ovi sadržaji doprinose integrativnom pristupu opšteg obrazovanja i u većoj mjeri povezuju sadržaje pojedinih predmeta.

Sadržaj programa	Godišni fond časova	%
Obavezni ciljevi i sadržaji programa (obavezni dio programa)	24	68%
Ciljevi i sadržaji programa koje planira nastavnik/nastavnica u saradnji s učenicima/učenicama (izborne teme)	6	16%
Ciljevi i sadržaji programa koje planira škola u saradnji s lokalnom zajednicom (društveni, humanitarni, volonterski rad)	6	16%

Struktura programa građanskoga vaspitanja u VI i VII razredu osnovne škole	36	100%
--	----	------

3. OPŠTI CILJEVI PREDMETNOGA PROGRAMA

Prema definiciji Savjeta Evrope obrazovanje za demokratsko građanstvo podrazumijeva obrazovanje, obuku, podizanje svijesti, informisanje i dr. s ciljem osposobljavanja učenika/učenica da brane svoja demokratska prava i odgovornosti u društvu i igraju aktivnu ulogu u demokratskome životu u smislu unapređivanja i zaštite demokratije i vladavine prava, a obrazovanje za ljudska prava je obrazovanje, obuka, podizanje svijesti, informisanje, prakse i aktivnosti s ciljem osposobljavanja učenika/učenica znanjem i vještinama, razumijevanjem i razvijanjem stavova i ponašanja, izgradnja i odbrana univerzalne kulture ljudskih prava u društvu u smislu unapređivanja i zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Nastavni program Građansko vaspitanje obuhvata obje dimenzije i usmjeren je na cjelovit razvoj građanske kompetencije, odnosno na znanja (što učenik/učenica treba da zna), na vještine (što učenik/učenica umije, može da uradi), na stavove / vrijednosti koje učenik/učenica treba da razvija i njeguje.

Što učenik/učenica tj. građanin/građanka treba da **zna**?

Učenik/učenica treba da ima zna o:

- značaju izučavanja predmeta Građansko vaspitanje
- osnovnim dimenzijama građanske kompetencije i njene povezanosti s drugim kompetencijama
- osnovnim društvenim grupama i o njihovim ulogama
- standardima zajedničkoga života u porodici, školi, lokalnoj zajednici, državi, ali i na evropskom i globalnom nivou
- društvenim komunikacijskim vještinama
- osnovnim pojmovima demokratije: vlast, zakon, pravda, odgovornost, zajedničko dobro
- temeljnim ljudskim pravima, humanim vrijednostima, građanskim vrlinama – čast, poštenje, pravednost, poštovanje, samopoštovanje, tolerancija
- ličnome identitetu, ali i kolektivnome, pluralizmu kultura, interkulturalnom dijalogu, prepoznaje i poštuje različitosti u društvu
- stereotipima, predrasudama, diskriminaciji, kako ih prevazići, pravu na različitost.

Što učenik/učenica tj. građanin/građanka treba da **umije / može**?

- Samostalno prikupiti, analizirati i interpretirati znanja i informacije uključujući i političke informacije

- kritički razmišljati, razlikovati činjenice i mišljenja, argumentovano vrednovati znanje, informacije i stavove
- primijeniti znanje u različitim, novim situacijama;
- sarađivati u grupi i imati pozitivan odnos prema konfliktima
- primijeniti metode istraživanja u uočavanju i rješavanju problema
- razvijati vještinu aktivnoga slušanja, dobre komunikacije, osposobiti se da sasluša mišljenje drugih, izraziti sopstveno mišljenje i biti sposoban procijeniti oba
- na demokratski način učestvovati u aktivnostima vršnjaka/vršnjakinja, izgrađivati samopoštovanje i samopovjerenje i pomagati drugima u izgradnji sopstvene ličnosti i samopoštovanja.

Koje vrijednosti učenik/učenica tj. građanin/građanka treba da izgrađuje, **cijeni**, za što se zalaže i kako postupa?

- **Poštovanje sebe i drugih, štiti** ljudsko dostojanstvo u svim situacijama
- ošćaj odgovornosti za svaku svoju aktivnost
- radoznalost, otvoren duh i poštovanje različitosti
- empatija i solidarnost, posvećenost i podrška onima kojima su ljudska prava uskraćena
- poštovanje socijalnih, kulturnih, jezičkih, religioznih i drugih razlika
- ošćaj za pravdu i društvenu odgovornost
- posvećenost promociji ljudskih prava lokalno i globalno
- učešće u poboljšanju školske klime, lokalne zajednice, društva u cjelini.

4. SADRŽAJ I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOGA PROGRAMA

Kako je već rečeno, program Građansko vaspitanje obuhvata: (1) obavezne ciljeva i sadržaje programa; (2) ciljeve i sadržaje programa koje planira nastavnik/nastavnica u saradnji s učenicima/učenicama, i (3) ciljeve i sadržaje programa koje planira škola s lokalnom zajednicom.

Teme **obaveznoga dijela** programa podstiču učenike/učenice da razumiju osnovne društvene grupe u kojima žive, da razviju svijest o pripadanju istima, stavove i vještine koji će im pomoći da aktivno učestvuju u društvenome životu. **Izborne teme** nude prostor za otvaranje i razumijevanje ličnih i društvenih fenomena za koje učenici/učenice pokazuju posebno interesovanje, koji su aktuelni ili na koje se odgovori ne mogu naći na drugim mjestima. Izborne teme su i šansa da učenici/učenice slobodno saopštavaju svoje potrebe i da s nastavnicima/nastavnicama odlučuju o svome izboru. Naravno, njih treba birati tako da su komplementarne s obaveznim temama. Neke specifične izborne teme mogu se realizovati kroz saradnju s profesionalcima u lokalnoj zajednici, referentnim nevladinim organizacijama, ustanovama, npr. lokalne organizacije Crvenog krsta i sl. Ciljeve građanskoga vaspitanja nije moguće ostvariti samo u učionici, oni se ostvaruju i van nje. Sve što se uči u školi treba da se oslanja i dalje razvija na resursima lokalne zajednice u okviru problema vezanih za

stvarni život zajednice u kojoj učenik/učenica živi. U okviru dijela programa koji **planira škola s lokalnom zajednicom** nastavnik/nastavnica se podstiče da planira i realizuje različite oblike društvenokorisnoga, humanitarnoga i volonterskoga rada (akcije i aktivnosti) u školi / lokalnoj zajednici.

Obavezni ciljevi i sadržaji programa (obavezni dio programa)

Obavezni ciljevi i sadržaji programa obuhvataju oko 68% programa (24 časa). Ovaj dio programa jednak i je obavezan za sve učenike/učenice u Crnoj Gori.

Obavezne teme u VI razredu	Obavezne teme u VII razredu
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uvod u predmet Građansko vaspitanje (2 časa) ▪ Porodica (4 časa) ▪ Škola (7 časova) ▪ Lokalna zajednica (6 časova) ▪ Narod (3 časa) ▪ Država (2 časa) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Autoriteti i uzori (4 časa) ▪ Kulturne, generacijske i druge razlike – niti povezivanja (6 časova) ▪ Ljudska – dječija prava, slobode, odgovornost (7 časova) ▪ Demokratija, civilno društvo, građanin (4 časa) ▪ Međuzavisnost i društvo budućnosti (3 časa)

Ciljevi i sadržaji programa koje planira nastavnik/nastavnica u saradnji s učenicima/učenicama (izborne teme)

Pored obaveznoga dijela, program nudi i određeni broj izbornih tema i aktivnosti koje su sadržajno vezane uz obavezne teme.

Izborne teme u VI razredu	Izborne teme u VII razredu
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rodna ravnopravnost (rodnosenzitivni jezik) ▪ Đeca s posebnim obrazovnim potrebama u školi – međusobna pomoć i uvažavanje ▪ Slobodno vrijeme ▪ Pravilna upotreba interneta 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Miroљubivo rješavanje sukoba ▪ Empatija i aktivno slušanje ▪ Nenasilna komunikacija ▪ Uzori i vrijednosti mladih ▪ Manjinske grupe

- Solidarnost na djelu
 - Promocija prava djeteta u školi
 - Zlostavljanje i zanemarivanje djece
 - Druge kulture
 - Običaji u mom kraju nekad i sad
- Stereotipi i predrasude
 - Nasilje među mladima
 - Mentalno zdravlje djece i mladih
 - Pubertet i adolescencija
 - Trgovina ljudima
 - Odnosi prema autoritetima nekad i sad – istraživanje
 - Ko su uzori mladih danas – istraživanje
 - Osnovni koncepti međunarodnog humanitarnog prava
 - Ljudska prava u vanrednim situacijama
 - Socijalni, volonterski i humanitarni rad

Izborne teme moguće je realizovati na jedan od ovih načina: jedna izborna tema koja se realizuje tokom 6 časova ili više izbornih tema koje se realizuju u okviru fonda od 6 časova. Izborne teme treba planirati tako da budu komplementarne s obaveznim temama.

Ciljevi i sadržaji programa koje planira škola u saradnji s lokalnom zajednicom

U okviru dijela programa koji planira škola s lokalnom zajednicom škola i nastavnik/nastavnica podstiču se da planiraju i realizuju jednu ili više društvenokorisnih, humanitarnih ili volonterskih aktivnosti (akcije u školi / lokalnoj zajednici). Za ovaj dio programa Građanskog vaspitanja predviđen je fond od 6 časova i moguće ga je kombinovati s drugim školskim aktivnostima kao što su dani kulture, sporta i umjernosti; slobodne aktivnosti; pomoć djeći s posebnim obrazovnim potrebama i sl. Cilj ovoga dijela programa jeste primjena naučenoga u realnim situacijama, u školi i van škole. Takođe, ovaj dio programa može se koristiti za manje istraživačke projekte koje bi učenici/učenice radili u školi, lokalnoj sredini ili pak za istraživanje teme koja je njima zanimljiva i aktuelna u određenome trenutku.

4.1. Operativni ciljevi i aktivnosti u VI razredu

Tema 1 – Uvod u predmet Građansko vaspitanje (2 časa)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/učenica:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna važnost izučavanja predmeta Građansko vaspitanje za lični i društveni razvoj - zna pojam <i>građanin/građanka</i> i sopstvenom ulogom kao građanina/građanke, aktivnog/aktivne učesnika/učesnice u životu škole, lokalne zajednice, društva u cjelini - umije da analizira ulogu građanina/građanke (što se od građanina/građanke očekuje, znanja, vještine, stavovi, vrijednosti) - razumije pojam politike i njenih mjera - zna značaj jednakoga prava učešća građanina/građanke u društvenome životu zajednice. 	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upoznaju se s ciljevima i značajem predmeta - dogovaraju pravila ponašanja na časovima Građanskoga vaspitanja - analiziraju znanja, vještine i vrijednosti građanina i razumiju važnost osposobljavanja (učenja) za ulogu građanina/građanke - navode primjere mjera javne politike i političke djelatnosti ljudi u zajednici - navodi argumente u prilog važnosti javne politike za život ljudi u zajednici - analizira situacije i razumije razliku između jednakoga i nejednakoga prava učešća u političkome životu zajednice (npr. slobodni građani – robovi; muškarci – žene; privredna moć i sl.). 	<p>Građanin/građanka, Građansko vaspitanje, znanja, vještine, stavovi, vrijednosti građanina/građanke</p> <p>politika</p>	<p>Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost: književna djela (socijalne teme, odnosi u društvu, borba za ljudska prava i sl.) Odjeljenjska zajednica. Dragan Radulović: Poezija za decu</p> <p>Istorija: razvoj ljudskoga društva od nižih k višim oblicima</p>

Tema 2 – Porodica (4 časa)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/učenica:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije značaj porodice i za lični i za društveni razvoj - umije da analizira prava i obaveze članova porodice i razumije njihove 	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analiziraju ulogu porodice (što porodica pruža detetu – njen značaj) - analiziraju međusobnu povezanost porodice i drugih društvenih grupa 	<p>Porodica, brak, deca bez roditeljskoga staranja</p>	<p>Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost: porodica Istorija: tradicionalni oblici organizacije društva (odnos tradicionalna –</p>

<p>različite uloge</p> <ul style="list-style-type: none"> - umije da razlikuje demokratske od nedemokratskih odnosa u porodici - umije da razlikuje vaspitanje od zanemarivanja i zlostavljanja djece u porodici - zna koje su mjere za zaštitu sopstvenih prava u porodici i poštovanje i zaštitu drugih članova porodice. 	<ul style="list-style-type: none"> - analiziraju prava djeteta koja se vezuju uz porodicu (npr. pravo na život s roditeljima i kontakt s oba roditelja; odgovornost oba roditelja za podizanje djeteta; pravo roditelja na usmjeravanje svoga djeteta; pravo na pomoć u spajanju s roditeljima itd.) - analiziraju i upoznaju oblike društvene brige i položaj djece bez roditeljskoga staranja - analiziraju položaj pojedinih članova porodice i njihove uloge (stariji – mlađi; roditelji – djeca; muški – ženski članovi porodice) - analiziraju potrebe i mogućnosti čovjeka u različitim periodima života i razumiju uzajamnu zavisnost i međusobnu povezanost različitih generacija u porodici - igraju uloge demokratskih i nedemokratskih odnosa u porodici - primjenjuju pravila otvorene i konstruktivne komunikacije. 	<p>Uloga pojedinih članova porodice, odnosi u porodici, odgovornosti u porodici, prava i obaveze članova porodice, rodna ravnopravnost.</p>	<p>savremena porodica)</p> <p>Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost: djela u kojima su opisani odnosi unutar porodice (roditelji – djeca; muškarci – žene i sl.)</p>
Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/učenica:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna moguće izvore nesporazuma, narušenih odnosa i sukoba u porodici, kao i načine njihova prevazilaženja 	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analiziraju razlike mladih i odraslih (različita interesovanja, vrijednosti i sl.) i razumiju moguće izvore sukoba u porodici (sukob generacija) - argumentovano vrednuju rješenje problema kroz primjere - navode razlike između demokratskih i nedemokratskih odnosa u porodici i 		

<p>- razumije značaj razvoja dobrih odnosa u porodici, odnosa povjerenja, saradnje, uzajamnoga poštovanja, tolerancije, učestvovanja u donošenju odluka u porodici na demokratski način, uzajamne pomoći članova porodice.</p>	<p>položaja djece u nedemokratskoj porodici</p> <ul style="list-style-type: none"> - analiziraju primjere odnosa u životu porodice, prepoznaju slučajeve zanemarivanja djece; kažnjavanja djece; nasilja u porodici - pravilno reaguju u konfliktnim situacijama i znaju društvene mjere zaštite svojih prava - predlažu načine pomoći djetetu koje je zanemareno ili zlostavljano u porodici - analiziraju prava na sigurnost i zaštitu djeteta (pravo na zaštitu od zanemarivanja i zlostavljanja djeteta u porodici; pravo na zaštitu od droga i seksualnoga iskorišćavanja itd.) - pišu eseje o zadatome problemu, likovno predstavljaju rješenje problema - rade kraća istraživanja koja se odnose na život porodice s ciljem poboljšanja kvaliteta života u porodici - upoznaju se s institucijama koje se bave zaštitom djece od porodičnoga nasilja - razgovaraju s članovima porodice, analiziraju odnose u porodici, rade intervjue, ankete, upoređuju odnose u porodici nekad i sad, debatuju o važnosti izgradnje povjerenja u porodici, igraju uloge o različitim porodičnim situacijama, uče se da budu tolerantni i otvoreni. 	<p>Nasilje u porodici, zanemareno ili zlostavljano dijete, alkoholizam i drugi problemi u porodici, mjere zaštite</p> <p>Povjerenje, otvorenost, uzajamno poštovanje, tolerancija</p>	<p>Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost: djela u kojima su opisani odnosi unutar porodice (roditelji – deca; muškarci – žene i sl.)</p> <p>Likovna kultura: crtež</p> <p>Konvecija o pravima djeteta UN, 1989.</p>
--	--	---	---

<ul style="list-style-type: none"> - razumije odnose u školi, svoj položaj i ulogu drugih pojedinaca i grupa, razumije svoju odgovornost za dobre odnose u školi 	<p>učenika/učenica, zajednice nastavnika/nastavnica...)</p> <ul style="list-style-type: none"> - rade intervjue s učenicima/učenicama, nastavnicima/nastavnicama, stručnim saradnicima/saradnicama, upravom škole, roditeljima i dr. - saznaju ko rukovodi, a ko upravlja školom - upoznaju svoj položaj, svoja prava i odgovornosti u školskoj organizaciji (npr. obaveza učenja i pravo na odmor, igru i slobodno vrijeme) - pišu eseje, rade istraživanja i projekte na temu „Moja škola – moj drugi dom“ 		
Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/učenica:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije značaj sopstvenog aktivnog učestvovanja u životu škole, u procesu donošenja odluka i njihova poštovanja, uočavaju probleme i daju prijedloge za njihovo rješavanje <p>- zna zašto je Konvencija o dječijim</p>	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upoznaju pravila ponašanja kao dio organizacije škole i razumiju njihov značaj za školu i za sebe - upoznaju odnos između prava i dužnosti; uviđaju kako svako pravo ima svoje ograničenje, tj. da nečije pravo ne može biti na štetu drugoga - uče kako se pravila donose i s drugim učenicima/učenicama analiziraju proceduru donošenja pravila i mogućnost sopstvenoga učestvovanja u tome procesu - daju prijedloge za veće angažovanje svih učenika/učenica u životu škole <p>- Konvenciju o pravima djeteta</p>	<p>Pravila ponašanja u školi (prava i dužnosti učenika/učenica), vaspitne mjere, aktivno učestvovanje, odlučivanje</p>	<p>Odjeljenjska zajednica: pravila ponašanja u školi (prava i dužnosti učenika/učenica)</p>

<p>pravima važna</p> <ul style="list-style-type: none"> - daje primjere i istražuje kako se primjenjuje Konvencija o dječijim pravima u porodici, školi i lokalnoj zajednici, ali i na nivou sopstvene države, kao i Evrope i svijeta. 	<p>upoznaju kao najvažniji dokument koji se tiče svakoga djeteta kojim se utvrđuju prava i obaveze djeteta, način postupanja prema djetetu, i koja se mora poštovati prilikom donošenja mjera koje se tiču djeteta (odlučivanje o djetetu, dobrobit djeteta u porodici, školi, lokalnoj zajednici, državi...)</p> <ul style="list-style-type: none"> - analiziraju i razumiju osnovni sadržaj Konvencije o pravima djeteta, osnovne dječije potrebe i univerzalne ljudske vrijednosti - analiziraju pojedina prava iz Konvencije i razumiju njihov značaj za razvoj svakoga djeteta - debatuju kako i koliko se primjenjuju dječija prava u svakodnevnom životu - diskutuju o mjerama zaštite dječijih prava, rade intervju s ombudsmanom za decu. 	<p>Konvencija o pravima djeteta, djeteta, osnovna dječija prava, poštovanje i zaštita dječijih prava, kršenje dječijih prava, dječiji ombudsman</p>	<p>Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost: djela u kojima je opisan život škole</p> <p>Konvencija o pravima djeteta UN 1989.</p> <p>Bukvar dječijih prava</p>
Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/učenica:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna da je škola zajednica različitih pojedinaca, razumije značaj izgradnje škole kao demokratske zajednice i uvažavanja svih vrsta različitosti u školi 	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upoznaju svoju odjeljenjsku zajednicu kao zajednicu različitih pojedinaca i grupa i uviđaju važnost međusobnoga razumijevanja (uvažavanja različitosti i suprotnoga mišljenja) za zajednički život - analiziraju odnose na nivou škole i prepoznaju mogućnosti za njihovo poboljšanje, bolju komunikaciju i veće povjerenje među svim učesnicima/učesnicama nastavnoga procesa 	<p>Međusobni odnosi učenika/učenica u školi, sličnosti i razlike među učenicima/učenicama, tolerancija, poštovanje različitosti, ljudsko dostojanstvo</p>	<p>Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost: djela u kojima je opisan život u školi (sukobi, konflikti, zajedništvo, solidarnost i sl.)</p>

<ul style="list-style-type: none"> - zna oblike kršenja pravila ponašanja, različite oblike nasilja u školi i okruženju i načine njihova prevazilaženja, kao i prevencije nasilja u školi (postupak restitucije) 	<ul style="list-style-type: none"> - daju aktivan doprinos i preduzimaju mjere za izgradnju odnosa povjerenja i podrške svim učenicima/učenicama u školi - analiziraju odnose među učenicima/učenicama odjeljenja koji počivaju na razumijevanju od onih koji počivaju na nerazumijevanju (konflikti u zajednici) - na primjerima iz škole uče da su sukobi sastavni dio života u zajednici i razumiju da se zajednice razlikuju prema tome na koji način rješavaju sukobe (konstruktivno ili destruktivno rješenje sukoba) - analiziraju svoj način reagovanja u sukobu i svoju odgovornost za odnose koji vladaju u odjeljenjskoj zajednici ili drugoj zajednici kojoj pripada, daju primjere dobre komunikacije i konstruktivnoga rješavanja konflikata, razumiju potrebe i oštećanja pojedinca u različitim konfliktnim situacijama i daju lični doprinos u njihovu razrješenju. 	<p>Nasilje, prevencija nasilja, restitucija</p>	
---	--	---	--

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/učenica:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna načine i važnost ličnoga angažovanja u životu škole. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analiziraju i kritički vrednuju svoj odnos prema školskim obavezama i razumiju svoju odgovornost za ukupan uspjeh škole - na primjerima iz škole utvrđuju što 	<p>Učenički aktivizam, volonterske i humanitarne akcije u školi, zajednici, solidarnost, učeničke organizacije u školi (Đački parlament, odjeljenjska zajednica i dr.). Ljudske slobode,</p>	<p>Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost: djela u kojima je opisan život u školi (aktivizam učenika/učenica)</p>

	<p>znači imati, a što znači nemati neko pravo i kako konstruktivno reagovati u cilju zaštite svojih prava</p> <ul style="list-style-type: none"> - vrednuju na koji način su u školi zadovoljena prava deteta na informisanje; pravo na slobodno iznošenje svoga mišljenja; pravo na slobodno izražavanje; pravo na udruživanje - analiziraju i vrednuju stepen svog aktivizma u školi (kako se odnose prema svojim pravima) - shvataju značaj Đačkoga parlamenta i drugih formi organizovanja učenika/učenica, analiziraju sopstveno učešće i doprinos u njihovu radu. 	odlučivanje	Korelacija moguća sa svim nastavnim predmetima i oblastima
--	--	-------------	--

Tema 3 – Lokalna zajednica (6 časova)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/učenica:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna svoju lokalnu zajednicu (specifičnosti i karakteristike života ljudi u lokalnoj zajednici). 	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analiziraju karakteristike života ljudi u svojoj lokalnoj zajednici i razumiju njihovu međusobnu povezanost (upućenost jednih na druge) - razumiju da prirodna sredina (uslovi života) određuju i način života ljudi na tome području - razumiju važnost očuvanja životne sredine. 	Lokalna zajednica, karakteristike života ljudi u lokalnoj zajednici	<p>Geografija: geografske karakteristike lokalne zajednice</p> <p>Istorija: istorijska upućenost jednih na druge</p> <p>Likovna kultura</p> <p>Strani jezici: zajednice/druge kulture</p>
Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
Učenik/učenica:	Učenici/učenice:		

<ul style="list-style-type: none"> - zna organizaciju vlasti u lokalnoj zajednici (lokalna samouprava) - zna da prepozna i navede probleme u lokalnoj sredini - umije da analizira probleme u lokalnoj zajednici - umije da prijedlaže rješenja problema koje je uočio/uočila. 	<ul style="list-style-type: none"> - upoznaju opštinu i organe lokalne samouprave (skupštinu i predsjednika opštine, gradonačelnika/gradonačelnicu), njihovu ulogu i način njihova izbora - upoznaju se i razgovaraju s predstavnicima opštine, postavljaju pitanja, govore o problemima koje su sami/same uočili/uočile i predstavljaju svoje viđenje rješenja problema - saznaju kako građani odlučuju u lokalnoj zajednici i razumiju razliku između neposrednoga i predstavničkoga načina odlučivanja - izrađuju i predstavljaju program razvoja svoje zajednice i upoznaju način predstavljanja i biranja u zajednici - izrađuju i predstavljaju građansku inicijativu i upoznaju jedan od načina neposrednoga učešća građana/građanki u pitanjima važnim za život u lokalnoj zajednici (npr. projekat održivoga razvoja opštine) - istražuju probleme u lokalnoj zajednici, diskutuju i daju prijedloge za njihovo rješavanje i konkretne akcijske planove za rješavanje problema, rade portfolio rješenja problema ili na neki drugi način predstavljaju rješenje (dokumentacija). 	<p>Opština, organi lokalne samouprave (skupština i predsjednik opštine, gradonačelnik/gradonačelnica), neposredno učešće građana u ostvarivanju lokalne samouprave (građanska inicijativa, zbor građana, referendum)</p>	<p>Istorija: borba za slobodu i prava ljudi iz kraja (poznate ličnosti) Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost; Tehnika i informatika: pisanje zahtjeva, inicijativa...</p>
--	---	--	---

Tema 4 – Narod (3 časa)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/učenica:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje različite društvene grupe, upoznaje pojam naroda (nacije) - razumije vezu između kulture i identiteta i pravi razliku između ličnoga identiteta i drugih identiteta u zajednici i državi - razlikuje postojanje različitih kultura u svim zajednicama i shvata važnost uvažavanja različitosti za skladan suživot u svim segmentima društva i državi, te kulturni identitet. 	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upoznaju pojam različitih društvenih grupa, naroda, nacije, ličnog identiteta i ostalih identiteta - razumiju da čovjek pored ličnoga ima i kolektivni identitet - analiziraju različite odnose prema drugim nacijama i društvenim grupama i upoznaju važnost jednakosti, uvažavanja različitosti i međusobne tolerancije za skladan suživot u višenacionalnim zajednicama - diskutuju argumentovano o svojoj odgovornosti za očuvanje zajednice i unapređenju odnosa u njoj - diskutuju o stereotipima i predrasudama i načinima njihova prevazilaženja. 	<p>Narod, nacija, identitet lični, kolektivni, nacionalni, identiteti manjinskih naroda i etničkih grupa, kultura, kulturni identitet, tolerancija, suživot</p>	<p>Istorija: oblici društvenoga organizovanja kroz istoriju (savez plemena, narod...) Istorija: Francuska revolucija u 18. v. („nacija“) Korelacija sa svim nastavnim predmetima</p>

Tema 5 – Država (2 časa)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/učenica:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna pojam države i analizira osnovna obilježja države Crne Gore kao građanske i demokratske - zna da su prava, slobode, dužnosti i odgovornosti pojedinaca kao građanina/građanke Crne Gore uređeni Ustavom i zakonima. 	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rade različita istraživanja i manje projektne teme o svojoj državi i njenim vrijednostima. 	<p>Država, državljani, demokratska vlast, demokratska i građanska država</p>	<p>Geografija: teritorijalne karakteristike države Istorija: istorijski razvoj države</p>

4.2. Operativni ciljevi i aktivnosti u VII razredu

Tema 1 – Autoriteti i uzori (4 časa)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumiju pojam autoriteta i uzora, analiziraju različite izvore moći i razlikuju prave od lažnih autoriteta - analiziraju i razumiju ulogu različitih autoriteta u svom okruženju (u porodici, školi, lokalnoj zajednici, državi). 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na primjerima iz svog okruženja razlikuju različite vrste autoriteta; autoritet u porodici, autoritet u školi, autoritet po struci, autoritet po funkciji i dr., i kako utiču na ponašanje i život - igraju uloge različitih autoriteta i vode diskusiju o njima, analiziraju, zaključuju, - analiziraju izvore i granice korišćenja moći (opravdano-neopravdano korišćenje moći) autoriteta; - upoznaju i analiziraju autoritete u svom okruženju u različitim aktivnostima: rad, učenje, igra, slobodno vrijeme, - analiziraju i kritički vrednuju ulogu autoriteta u životu zajednice (autoriteti u porodici, u školi, u organizaciji, politički autoriteti; stručni naučni umjetnički autoriteti), - analiziraju i kritički vrednuju ulogu autoriteta u vlastitom životu, - suočavaju mišljenja o svojim i autoritetima svojih vršnjaka. 	<p>Autoritet, uzor, moć, zloupotreba moći, Autoritet (u porodici; školi; organizaciji, politički autoriteti, stručni autoriteti).</p>	<p>Građansko vaspitanje (VI razred) – Teme: Potodica; Škola; Lokalna zajednica; Država. Porodica (odnosi u porodici), Škola (prava i dužnosti učenika/ca u školi). Istorija: teme vezane za autoritete i uzore.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikuju istinske autoritete od autoritarnosti, -znaju da prepoznaju kada neka osoba 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upoznaju se sa primjerima pravih autoriteta i prepoznaju iste u svom 	<p>Pravi autoriteti, lažni autoriteti, autoritarni ljudi, autoritarnost Uzori mladih, pozitivni uzori, negativni</p>	<p>Crnogorski-srpski, bosanski i hrvatski jezik i književnost: likovi iz pojedinih književnih dijela (pozitivni i</p>

<p>prekorači svoju moć ili zloupotrijebi svoja ovlaštenja adekvatno reagu</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira različite uticaje (roditelja, škole, vršnjaka, mas medija...) na izbor autoriteta i uzora 	<p>okruženju i životu, razgovaraju o tome, iznose svoje mišljenje.</p> <ul style="list-style-type: none"> - uočavaju razliku između pravih i lažnih autoriteta, daju primjere i upoređuju ih i zaključuju - analiziraju ličnosti nastavnika, njihova reagovanja u različitim situacijama, uočavaju situacije kada nastavnik/autoritet prekorači svoja ovlaštenja i adekvatno reaguju - Debatuju o sopstvenom pravu na izbor autoriteta, uzora, i koliko je ovo pravo važno i na koji način utiče na cjelokupno životno funkcionisanje. - Osmišljavaju osobu koja ima pravo izbora i neslobodnu osobupredstavljaju ih i analiziraju kao i vrijednost i ulogu autoriteta - Analiziraju uticaj medija na izbor autoriteta/uzora i prave listu sa pozitivnim i negativnim uticajima - upoznaju i shvataju razlike između javne slike i stvarnog života jedinke (primjeri estradnih zvijezda), - analiziraju šta utiče na izbor uzora i uče da razlikuju pozitivne, od negativnih uzora u svom okruženju (navode argumente), - na primjerima analiziraju i vrednuju javnu i stvarnu sliku života (koju nude uzori i idoli mladih). 	<p>uzori, autoritet nastavnika Pravo na izbor uzora, slobodna i neslobodna ličnost</p>	<p>negativni). Prirodne nauke (biografije poznatih naučnika). Istorija: pozitivni primjeri.</p>
---	---	--	---

Tema 2 – Suživot sa razlikama (6 časova)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
--------------------	------------	--------------------	------------

<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizaju pojam kulture, uočavaju postojanje različitih kultura na određenom prostoru, - analiziraju sopstveni kulturni identitet i identitete različitih grupa, bilo da im pripadaju ili ne - razumiju isprepletenost različitih različitost kultura i njihovo međusobno prožimanje uticaj na određenom prostoru analiziraju različite kulture 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - diskutuju o kulturi u širem smislu, što uključuje, kako se razvija, kako se mijenjala i mijenja, kako kulture utiču jedne na druge, ističu argumente o tome da je pluralizam kultura i bogatstvo življenja na određenom prostoru - analiziraju različite načine života ljudi i upoznaju se sa osobenostima različitih kultura - analiziraju život ljudi i razumiju da nijedna kultura nije do kraja homogena (da u svakoj kulturi nijesu svi ljudi isti) i da se svaka kultura vremenom mijenja, - analiziraju primjere u kojima prepoznaju predrasude i stereotipe. 	<p>Kultura, pluralizam kultura, kulturni identitet, sličnosti i razlike, Dijalog kultura, međusobni uticaj kultura</p>	<p>Građansko vaspitanje (VI razred) – Teme:Porodica, Lokalna zajednica Škola, Narod, Država. Geografija (život ljudi na pojedinim prostorima, kulturne specifičnosti različitih naroda). Crnogorski-srpski, bosanski i hrvatski jezik i književnost Likovna i muzička umjetnost Istorija (istorijske specifičnosti).</p>
Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumiju pojmove multikulturalnost i interkulturalnost, - razumiju princip interkulturalnosti i vrijednosti suživota za sve građane i različite kulturne identitete - razvijanje interkulturalne kompetencije, - analiziraju stereotipe i predrasude kao prepreke suživotu i toleranciji, - razumiju interkulturalni dijalog 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - se upoznaju sa odnosima koji se temelje na principima multikulturalnosti i interkulturalnosti, - analiziraju stupnjeve ispoljavanja nacionalne isključivosti (razlikovanje i svrstavanje, ocjenjivanje, diskriminacija, traženje krivca, fizički napad) i uviđaju negativne posljedice zatvaranja (nacionalne isključivosti); uče da život jednih protiv drugih i život jednih pored drugih (tolerancija) treba zamjenjivati životom jednih sa drugim - 	<p>Multikulturalnost,Interkulturalnost, suživot, tolerancija, stereotipi i predrasude, diskriminacija. Interkulturalna kompetencija, interkulturalni dijalog, interkulturalni projekti</p>	<p>Građansko vaspitanje (VI razred) – Teme: Narod, Država. Porodica (cilj: odnosi u porodici). Istorija (istorija Crne Gore). Crnogorski-srpski, bosanski i hrvatski jezik i književnost: prigodni tekstovi. Informatika: internet prezentacije.</p>

	interkulturalnost), - razvijaju svijest o potrebi približavanja drugim ljudima i drugim kulturama; - rade različita istraživanja i interkulturalne projekte koji se odnose u prvom redu na život u svojoj lokalnoj zajednici, - promovišu suživot, daju primjere drugih kultura, običaja, jezika, ističu primjere suživota , - Posjećuju kulturno istorijske spomenike i institucije kulture, - Razgovaraju sa poznatim kulturnim poslenicima u svojoj sredini I i sl.		
Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: - razumiju značaj poštovanja kulturnih različitosti svih građana, naroda, manjinskih naroda i etničkih grupa za razvoj građanske i demokratske Crne Gore	Učenici/ce: - Učestvuju u interaktivnim aktivnostima koje ukazuju na važnost da se prihvata i uvažava različitosti, - U grupama pronalaze primjere da je kultura rezultat složenih uticaja između većinskih i manjinskih nacionalnih kultura, religija, religioznih tradicija i obrazaca ponašanja, predstavljaju ih pred odjeljenjem, zastupaju, obrazlažu - Na primjerima različitih kultura u Crnoj Gori predstavljaju njihov međusobni uticaj i preplitanje; - Prezentuju svoje ideje za izgradnju jedinstvene kulture države Crne Gore kao multieničke i multikulturalne - Rade različite projekte i istraživanja sa ciljem afirmacije suživota u Crnoj	Različiti kulturni identiteti, poštovanje, tolerancija, građanske i demokratske vrijednosti	Građansko vaspitanje (VI razred) – Tema: Autoriteti i uzori. Biologija: bolesti zavisnosti.

Gori, ali i prihvatanja evropske i globalne vizije koja počiva na jedinstvu i poštovanu različitosti

Tema 3 – Ljudska – dječija prava, slobode, odgovornost (7 časova)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca: - razumiju značaj i svrhu ljudskih i dječijih prava i njihovu neotuđivost, nedjeljivost i univerzalnost znaju razliku između pravde i prava, poznaju osnovne deklaracije o poštovanju ljudskih i dječijih prava</p>	<p>Učenici/ce: - na primjerima iz života, literature, filma uče da razlikuju šta je pravedno, a šta nepravedno i razumiju važnost društvene pravde za čuvanje dostojanstva svakog čovjeka, - diskutuju pojedine situacije (pravedno ili nepravedno...), - analiziraju važnost osnovnih prava čovjeka (prava na život, prava na svojinu, prava na slobodu itd.) i uviđaju važnost društvene pravde. - Analiziraju osnovna dokumenta koja se odnose na ljudska i dječija prava, Univerzalna deklaracija UN, Konvencija o pravima deteta na način da ih upoređuju, pronalaze sličnosti i razlike, ukazuju na specifičnosti, obrazlažu značaj i važnost ovakvi dokumenti postoje, prave liste situacija poštovanja i kršenja ovih prava; daju sopstvene ideje za mehanizme punog poštovanja osnovnih dokumenata</p>	<p>pravda, pravo, univerzalnost ljudskih i dječijih prava, dostojanstvo</p>	<p>Crnogorski-srpski, bosanski i hrvatski jezik i književnost: situacije koje se odnose na pravdu – pravedno/nepravedno.</p>
Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija

<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razumije pojam kultura ljudskih prava, analiziraju značaj poštovanja ljudskih prava u suzbijaju svih vrsta društvene isključenosti i diskriminacije -uočavaju primjere kršenja ljudskih i dječjih prava u porodici, školi, lokalnoj zajednici, državi, Evropi i svijetu 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razvijati svijest o univerzalnosti i nedjeljivosti ljudskih prava, jer jednako važe za sve ljude nezavisno od materijalnog stanja, društvenog statusa, boje kože, nacionalnosti i vjeroispovijesti; - Debatuju o kulturi ljudskih prava kao: stilu življenja, prava manjina, poštovanje različitosti, jednakost po osnovi: pola, jezika, socijalnog statusa, vjeroispovijesti, političkog opredjeljenja, seksualnog opredjeljenja (LGBT populacija), dece sa posebnim obrazovnim potrebama, manjine i etničke grupe, poštovanje svih oblika različitosti - Osmišljavaju svoja pravila nediskriminacije - obezbijediti analizu dovoljno primjera kršenja ljudskih prava (prava žena; pravo na rad; pravo na obrazovanje i sl.), - uočavaju mogućnost i potrebu primjene Deklaracija u navedenim primjerima kršenja, - analiziraju primjere kršenja ljudskih prava i uviđaju značaj koji Deklaracija ima u životu svakog čovjeka, - izrađuju panoje sa prikazom poštovanja i kršenja pojedinih prava čovjeka i dece u svijetu. Prepoznaju i Diskutuju o trgovini ljudima i drugim 	<p>Ljudska prava i slobode Kultura ljudskih prava Primjeri kršenja ljudskih i dječjih prava, trgovina ljudima, zloupotreba dece u ratnim uslovima, kao jeftina radna snaga, trafikovanje dece i dr.</p>	<p>Građansko vaspitanje (VI razred) – Tema: dječija prava. Likovna kultura: izrada plakata. Informatika: Internet.</p>
--	---	---	--

	vrstama zloupotreba		
Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca</p> <p>-Znaju mehanize zaštite ljudskih i dječijih prava, institucije vlasti i značaj civilnog sektora -prepoznaju i analiziraju primere društvene isključenosti, razloge za to, shvataju ulogu dječijih i ljudskih prava i sloboda u sprečavanju svih vrsta isključenosti</p>	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analiziraju odnos između svojih osnovnih potreba (zdravlje, ljubav, pripadanje, uvažavanje...) i svojih prava, - na primjerima (različiti historijski izvori; novinski članci; literatura; film i sl.) analiziraju društveni položaj djece, prije i nakon usvajanja Konvencije o pravima djeteta, i razumiju njenu ulogu u životu svakog djeteta. - Posjećuju institucije koje se bave zaštitom ljudskih i dječijih prava - Analiziraju primjere kršenja ljudskih i dječijih prava u svom okruženju i daju predloge za njihovo razrešenje i zaštitu - analiziraju i diskutuju situacije iz života ili imaginarne situacije (kada ne bi bilo pravnih normi ni zakona), predviđaju posljedice i razumiju uloge pravnih normi i zakona za očuvanje slobode i pravde za svakog čovjeka; <p>Istražuju i prezentuju društvene isključenosti, Analiziraju razloge; predlažu modele i mehanizme prevencije isključenosti. Osmišljavaju igrokaze; razvijaju školske projekte i volonterske akcije sa ciljem postizanja uključenosti.</p>	<p>Ombudsman, NGO, Centar za socijalni rad, međunarodne organizacije</p> <p>Društvena uključenost/isključenost, stereotipi i predrasude, ljudske slobode</p>	<p>Građansko vaspitanje (VI razred) – Tema: dječija prava, Porodica, Škola. Istorija – položaj djeteta u različitim periodima razvoja čovječanstva. Likovna kultura: izrada plakata. Informatika. Crnogorski-srpski, bosanski i hrvatski jezik i književnost: Priče npr. „Djevojčica sa šibicama“.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira svoju ulogu kao građanina u poštovanju i zaštiti ljudskih prava, analiziraju ljudska prava u vanrednim situacijama 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analiziraju različite oblike pojedinačne odgovornosti i uviđaju svoju ulogu u zaštiti i unapređivanju društvene pravde i prava čovjeka, - razvijaju svijest o odgovornosti kako za ono što se čini tako i za ono što se ne čini (bježanje od odgovornosti je bježanje od slobode), - podsticanje spremnosti zastupanja za prava čovjeka u svojoj zajednici; osposobljavanje za predstavljanje i promociju prava čovjeka u školi. 	<p>Odgovornost. Vanredne situacije, čvrsto jezgo ljudskih prava, ljudske slobode i odgovornosti</p>	<p>Građansko vaspitanje (VI razred) – Teme: Porodica, Škola. Istorija: periodi bezvlašća, anarhije, sukobi... Crnogorski-srpski, bosanski i hrvatski jezik i književnost: primjeri priča; komunikacija (pravila). Istraživanje humanitarnog prava</p>

Tema 4 – Demokratija, civilno društvo, građanin (4 časa)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upoznaje demokratiju kao vrijednost (ideal) i kao proceduru, kao oblik vladavine, - razumiju načine kako se u demokratskom društvu bira, kontroliše i smjenjuje vlast - Razumiju pojam građanstva, daju praktične primjere aktivnog i demokratskog građanstva, razumiju odnos između pojedinca i države, razumiju pojam evropsko građanstvo, globalno građanstvo šta je civilno društvo i koju ulogu imaju građani u razvoju civilnog društva. - Analiziraju različite vrste 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vrednuju različite situacije iz života (način donošenja odluka) da li su demokratske ili ne; upoznaju demokratiju kao proceduru – način kako se u demokratskom društvu bira, kontroliše i smjenjuje demokratska vlast; - analiziraju pojam i razvoj građanstva kroz istoriju (stara Grčka), diskutuju o savremenom pojmu građanstva, diskutuju o različitim načinima učestvovanja u društvenom životu, posebno mladih - analiziraju mogućnosti aktivnog učešća građana u društvenom životu svoje lokalne zajednice 	<p>Demokratija, demokratska procedura, demokratska vlast.</p> <p>Građanstvo, aktivno demokratsko građanstvo, civilno društvo, građanski aktivizam, nevladine organizacije.</p>	<p>Istorija: Stara Grčka. Građansko vaspitanje (VI razred) – Teme: Lokalna zajednica; Država.</p>

građanstva i mogućnosti aktivnog učešća u društvenom životu svoje lokalne zajednice i države			
Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikuju demokratski od nedemokratskih oblika vlasti, razumiju podjelu vlasti u demokratskim zajednicama, Razumiju vladavinu prava i njen značaj za svakog građanina -saznaje kako građani štite i unapređuju demokratiju, posebno zaštita manjinskih naroda, etničkih grupa, zaštita lica sa posebnim obrazovnim potrebama u svojoj zajednici, razumiju odnos između demokratije i ljudskih prava 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analiziraju osnovne karakteristike autoritarne vlasti i uče da je razlikuju od demokratske vlasti, - analiziraju osnovne oslonce demokratske vlasti – da se demokratska vlast dijeli na zakonodavnu, izvršnu i sudsku. - Debatuju o vladavini prava i njenom značaju za svakog građanina - na primjerima iz života upoznaju se sa neposrednim i posrednim vidovima kontrole vlasti od strane građana: neposredni slobodni demokratski izbori; posredni preko svojih predstavnika u parlamentu i ombudsmanu, kritičkim stavom javnog mnjenja preko političkih partija, nevladinih organizacija i sl., - razvijaju solidarnost u zajedničkim aktivnostima, - razvijaju sposobnost za pravilno zastupanje potreba i interesa, - analiziraju prava i obaveze građana u odnosu na svoju državu, lojalnost zajedničkim državnim vrijednostima, ali i obaveze države prema svim građanima - shvataju da u demokratskim 	<p>Demokratska vlast, autoritarna vlast. Podjela vlasti Kontrola vlasti, izbori, odgovornost za demokratiju, zaštitnik ljudskih prava.</p>	<p>Građansko vaspitanje (VI razred) – Teme: Lokalna zajednica; Država. Informatika: prezentacija, Interet. Likovna kultura: crtež, strip.</p>

	<p>državama se poštuju sva građanska prava, znaju da se bore za ostvarenje svojih prava, kao i poštovanje drugih</p> <p>-Osposobljavanje učenika/ca za promociju i zastupanje demokratije u svojoj školi (npr. izrada i prezentacija portfolija).</p>		
--	---	--	--

Tema 5 – Međuzavisnost i društvo budućnosti (3 časa)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi – sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije značaj međusobne povezanosti u svijetu, kako ekonomsku, socijalnu, kulturnu i dr. - Razumiju da postoje zajednički standardi življenja i ponašanja u Evropi i svijetu, standardi u različitim oblastima ljudske djelatnosti i potrebu prilagođavanja i poštovanja zajedničkih standarda i vrijednosti, posebno evropskih - Objašnjava pojam „građanin Evrope“, „građanin svijeta“ - razumije da se svijet ubrzano mijenja, kao i potrebu prilagođavanja tim promjenama, prvenstveno kroz proces učenja, cjeloživotno učenje; - razumije vrijednosti Evripske unije i potrebu ulaska Crne Gore u Evropsku uniju, prepoznaju vrijednosti zajedničkog života u 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analiziraju osnovne promjene u svijetu u različitim oblastima života: društvo; komunikacije; ekonomija; moda i zabava (kultura); globalni problemi (politika) i predviđaju kakav je uticaj tih globalnih promjena na naš život. - Analiziraju različite standarde u našem društvu i porede ih sa evropskim - Debatuju o znanjima, vještinama, vrijednostima koje treba da ima građanin Evrope, odnosno građanin svijeta - analiziraju dobre i loše strane promjena koje su dio njihovog iskustva. Npr. koje su negativne strane i šta su nam dobro donijeli: televizija, telefon i kompjuter, internet <p>Učenici/ce se podijele u grupe od kojih se po dvije bave jednom promjenom, npr. promjene koje nam je donio kompjuter odnosno internet i</p>	<p>Život nekada i sad, međuzavisnost, globalizacija., zajednički standardi, građanin Evrope, građanin svijeta</p> <p>Promjene u svijetu, internet, društvene mreže.</p> <p>Ja i društvo budućnosti, održivi razvoj.zajedničke vrijednosti, tržište rada, cjeloživotno učenje</p>	<p>Istorija: razvoj društva.</p> <p>Informatika: Internet. upotreba komputera; tehnička dostignuća.</p> <p>Geografija: resursi; obnovljivi izvori energije i sl.</p>

Evropskoj uniji, kao i potrebu širih integracija	<p>razne društvene mreže Jedna od grupa treba da smisli što više argumenata koji govore o koristi kompjutera i interneta, a druga argumente koji govore protiv pretjerane upotrebe kompjutera i interneta</p> <ul style="list-style-type: none"> - iznose argumente za i protiv (npr. upotrebe kompjutera; interneta telefona, televizije). - analiziraju promjene u budućnosti (pismenost; znanje; zanimanje i sl.) i daju svoje prijedloge – šta oni već danas mogu da urade kako bi spremno dočekali ove promjene, - planiraju održivi razvoj svoje lokalne zajednice. Treba da smisle kako mogu obezbijediti radna mjesta za ljude i razvoj svog kraja, a da to ne bude na štetu očuvanja zdrave prirodne sredine - diskutuju o sistemu vrijednosti koji se stalno mijenja, o zahtjevima tržišta rada i potrebi stalnog usavršavanja i učenja. 		
--	--	--	--

5. DIDAKTIČKE PREPORUKE

Razvojni model vaspitno-obrazovnog procesa zahtijeva usmjerenost na ciljeve i na ishode obrazovanja. U nastavi ovoga predmeta posebnu pažnju treba posvetiti **građanskim kompetencijama učenika/učenica**. Neke osnovne didaktičke preporuke u tome cilju jesu:

- naglasak u nastavi ovoga predmeta je na **aktivnome učešću učenika/učenica i konstruktivnim komunikacijama između učenika/učenica međusobno i učenika/učenica i nastavnika/nastavnice** (pojedinačno i u grupi), na podsticanju različitih nivoa misaonih aktivnosti, ali i na uvježbavanju – praktikovanju vještina u različitim situacijama, koje takođe dovode do specifičnih *misaonih i*

emocionalnih uvida. Mnogo manji naglasak je na „frontalnoj“ nastavi; informacije koje se učenicima/učenicama nude i koje treba da razumiju (npr. kratko predavanje – edukativni blok, problemski uvod) služe kao osnova za iniciranje različitih misaonih i drugih aktivnosti kroz koje učenici/učenice unapređuju znanja, ali i razvijaju postojeće ili stiču nove vještine, stavove, vrijednosti (npr. traže nove informacije od nastavnika/nastavnice, druge izvore informacija, produkuju ideje, stiču iskustva u različitim ulogama, kritički prosuđuju, sarađuju, debatuju i sl.)

- posebno je važno stvarati uslove i atmosferu na času koji podstiču učenike/učenice **da postavljaju pitanja, iznose svoja iskustva, daju prijedloge za rješavanje problema**, da problematizuju različite situacije, iznose dileme (kako? zašto?). Postavljanje pitanja, posebno kad ona nijesu formalna, treba razumjeti ne samo kao potrebu za dobijanjem informacija i vođenjem dijaloga, nego i kao oblik misaonih procesa koji odslikava postizanje dubljih uvida – sadržaj pitanja može pokazati nastavniku/nastavnici koliko je učenik/učenica radoznao/radoznala, u kojim pravcima se kreću njegova/njena interesovanja, posebno njegova/njena spoznaja, koliko je dubok njegov/njen uvid u određeni problem, koje su mu/joj potrebe i sl. Dakle, nastavnik/nastavnica stalno treba da „šalje“ učenicima/učenicama jasnu i ohrabrujuću poruku o vrijednosti postavljanja pitanja i da im ukazuje na razliku između oblika pitanja (npr. formalnih i razvojnih pitanja). Sam/sama nastavnik/nastavnica, načinom na koji postavlja pitanja, može ponuditi učenicima/učenicama model i podsticaj da i oni razvijaju tu intelektualnu vještinu
- zato je u nastavi i učenju neophodno primjenjivati interaktivne metode nastave / učenja: metode aktivnoga učenja, rad u manjim grupama, simulacija, igranje uloga, učeničke prezentacije, studije slučajeva, esej, kontinuum vrijednosti, debate – „za i protiv“, korišćenje literature i medija, učenički projekti, kraća istraživanja u različitim situacijama, gost na času, rad na terenu, mali učenički projekti.
- Neophodno je stalno podsticati aktivizam učenika/učenica kroz različite aktivnosti: organizovanje različitih kulturnih događaja, uključivanje u volonterski i humanitarni rad, istraživanja, podsticati ih da se izražavaju na različite načine (eseji, pisani rad, muzika, crtež, igra), praviti korisne korelacije s drugim predmetima i svakodnevnim situacijama, što sve dovodi do činjenice da učenici/učenice sa zadovoljstvom izučavaju ovaj predmet i da ga „žive“.
- U rubrici „Aktivnosti“ navede su brojne mogućnosti koje nastavnik/nastavnica može iskoristiti kad radi neophodni scenario za čas. Međutim, to ne znači da se tih aktivnosti čvrsto pridržava, već su one samo podsticaj i pružanje različitih mogućnosti, koje će nastavnik/nastavnica s učenicima/učenicama sigurno proširiti i obogatiti.
- Posebno se naglašava značaj afirmacije ideja građanskoga vaspitanja u nastavi i učenju ostalih predmeta (učešću i podršci svih subjekata u školi), ali i kao stila života u porodici, školi, vršnjačkim grupama, lokalnoj zajednici. Časovi odjeljenjske zajednice mogu biti dodatni „resurs“ – pristup sadržajima i problemima koji se rješavaju u odjeljenjskim zajednicama postaje još jedno mjesto u školi đe je moguće praktikovati sposobnosti i vještine koje se afirmišu u nastavi građanskoga vaspitanja.
- U skladu s osnovnim ciljevima ovoga predmeta u procjeni postignuća učenika/učenica potrebno je odrediti realan balans između procjene formalnih znanja i mnogo složenije i za pomenute ciljeve važnije – procjene nivoa razvoja sposobnosti i vještina (npr. inicijativnosti, kritičkoga mišljenja, timskoga rada, saradnje, komunikacija, poštovanja pravila, tolerancije, odgovornosti – lične i prema grupi itd.).

- Predložene metode učenja i nastave jesu zahtjevne, kao i ciljevi, ali i izazovne, i za nastavnika/nastavnicu, i za učenike/učenicu. One podstiču konstruktivnu atmosferu za učenje i složene (intelektualne, emocionalne, socijalne) procese u grupi učenika/učenica kojima je cilj elaboracija i transfer znanja i vještina. Da bi nastavnik/nastavnica mogao/mogla podstaći, pratiti, strukturirati i rezimirati ove procese nije dovoljan samo jedan školski čas. Preporuka je da se nastava odvija u *blok časovima* (2 x 45 minuta), sedmično ili svake druge sedmice. To drugo bi učenicima/učenicama omogućilo da imaju dovoljno vremena da se, pojedinačno ili u grupama, pripreme za sljedeće sadržaje koji se zasnivaju na njihovu aktivnom učešću u nastavi (npr. da potraže, sakupe informacije, urade samostalni ili grupni rad, domaći zadatak i sl.).
- Uprkos zahtjevnosti ciljeva, neophodno je napomenuti da su oni međusobno jako ispreplijetani, da se stalno dopunjuju, nadograđuju. Na primjer, razvoj sposobnosti za saradnju, timski rad, kritičko mišljenje – nijesu pojedinačni ili strogo „lokalizovani“ ciljevi za jednu temu; to su ciljevi koji su *permanentni* i koji se, realizacijom svake nove teme, podstiču i podižu na viši nivo funkcionalnosti.
- Preporučuje se da nastavnik/nastavnica, s učenicima/učenicama, izlaže različite materijale koje učenici/učenicu sakupljaju ili „proizvode“ na vidnome mjestu u učionici. To pomaže ne samo da se lakše sistematizuje gradivo, već ima i motivaciono dejstvo na učenika/učenicu.

6. STANDARDI ZNANJA

Uvod u predmet Građansko vaspitanje

Učenik/učenica treba da:

- objasni ulogu politike i njenih mjera, kao i važnost jednakoga prava ljudi da učestvuju u društvenome životu svoje zajednice
- navede i obrazlaže argumente učenja predmeta Građansko vaspitanje

Porodica

Učenik/učenica treba da:

- objašnjava ulogu i značaj porodice (za njega/nju lično i za društvo)
- određuje položaj i ulogu pojedinih članova porodice
- razlikuje ravnopravnosti od neravnopravnosti u porodici
- prepozna neke osnovne poteškoće u funkcionisanju porodičnog života

Škola

Učenik/učenica treba da:

- objašnjava ulogu škole za razvoj djeteta (pravo na dostupno i kvalitetno obrazovanje)
- opisuje organizaciju škole
- navede različite grupe i njihove uloge u školi
- navodi neka od prava i obaveza učenika/učenica u školi

- obrazloži neka od njih (slučaj kršenja prava učenika/učenica ili slučaj kršenja školske discipline)
- nabroji i obrazloži neka osnovna dječija prava
- idektifikuje na primjerima ugrožena šrava djeteta

Lokalna zajednica**Učenik/učenica treba da:**

- navede osnovne zadatke – funkcije lokalne zajednice
- obrazlaže zadovoljavanje osnovnih potreba ljudi u lokalnoj zajednici
- objašnjava načine odlučivanja u lokalnoj zajednici
- prepoznaje zanemarene potrebe pojedinca i grupe
- objasni zašto škola treba zajednici i obratno,
- odredi i obrazloži svoju odgovornost prema lokalnoj zajednici

Narod**Učenik/učenica treba da:**

- odredi pojam *narod*,
- obrazloži važnost međusobnoga razumijevanja i tolerancije
- objasni svoju odgovornost za očuvanje međunacionalnog sklada i nacionalnog identiteta

Država**Učenik/učenica treba da:**

- objasni pojam države
- obrazloži važnost države za njega/nju lično (zašto je država važna za tebe, što ti obezbjeđuje)
- uviđa vrijednosti države Crne Gore kao multikulturalne, demokratske i građanske države.

Autoriteti i uzori**Učenik/učenica treba da:**

- objasni pojam autoriteta i moći
- navede primjere državnih i lažnih autoriteta
- opiše autoritete u porodici, školi, lokalnoj zajednici i šire
- predstavi autoritete koji svojim životom i djelovanjem zaslužuju uvažavanje
- objasni zašto mladi više biraju autoritete i uzore iz svijeta zabave, sporta, muzike nego iz nauke, umjetnosti, obrazovanja
- objasni zašto mladi biraju negativne junake za uzore
- objasni ulogu autoriteta i uzora i načine na kojima im se suprotstavljaju.

Suživot s razlikama**Učenik/učenica treba da:**

- naznači razlike između kultura, vjera i etnosa
- objasni zašto su razlike sredstva povezivanja, a ne razdvajanja ljudi
- objasni razliku između života: jedni protiv drugih, jedni pored drugih i jedni s drugima
- navede primjere koji pokazuju da je svaka kultura zbir različitih formi, stilova, uzoraka i odnos mladih prema njima
- objasni pojmove multikulturalnost, interkulturalnost, dijalog

Ljudska – dječija prava, slobode, odgovornost**Učenik/učenica treba da:**

- objasni značaj Deklaracije o ljudskim pravima i njenu univerzalnost
- navede primjere kršenja ljudskih prava u lokalnoj sredini i šire
- objasni nedjeljivost ljudskih prava i njihovo jednako važenje za sve
- objasni zašto su ljudska prava još uvijek više ideal nego stvarnost
- objasni značaj Konvencije o dječijim pravima
- navede najznačajnija dječija prava i mogućnosti njihova ostvarenja
- konkretnim primjerima ilustruje kako se dječija prava uvažavaju u porodici, školi i lokalnoj sredini
- naznači vidove dječije diskriminacije i njihove nosioce
- naznači kako ljudska prava mogu postati štiti od osnovnih oblika nepravde: nasilje, zlostavljanje, eksploatacija i manje vidljivih: siromaštva, gladi, zdravstvene zaštite, obrazovanja
- naznači zašto uz prava ide i odgovornost kako za ono što se radi tako i za ono što se ne radi
- objasne i ilustruju konkretnim primjerima da onaj koji koristi zdravstvenu zaštitu nema pravo da svoje zdravlje uništava: alkoholom, drogom i na druge načine.
- Zna da navede mehanizme zaštite ljudskih i dječijih prava

Demokratija, civilno društvo, građanin**Učenik/učenica treba da:**

- objasni demokratiju kao proceduru, način mišljenja i postupanja, način življenja
- objasni kako je građanin osnovna pogonska snaga civilnoga društva kao aktivni učesnik, a ne kao pasivni posmatrač
- uoči i objasni razliku između autoritarne (samovoljne i nekontrolisane) vlasti i demokratski izabrane vlasti – po volji naroda
- naznači osnovne odrednice vlasti koja se ostvaruje po volji vlastodržaca i one koja se vrši po ustavu i zakonu
- objasni osnovne atribute vlasti koja je iznad zakona i one koja vlada po zakonu, koja se pokorava zakonima
- naznači koji su posredni i neposredni vidovi kontrole vlasti i nabroje njihove nosioce
- objasni koji su to vidovi odlučivanja u kojima oni/one mogu učestvovati i koji su od značaja za razvoj demokratije.

Međuzavisnost i društvo budućnosti**Učenik/učenica treba da:**

- objasni globalizaciju u industrijskoj, informativnoj, socijalnoj, trgovinskoj, zdravstvenoj, obrazovnoj i kulturnoj sferi koje čine opštu međuzavisnost
- objasni da promjene koje se dešavaju u svim razvojnim sferama povećavaju kvalitet života, ali i donose mnogobrojne probleme: zagađivanje prirodne i društvene sredine, frustracije savremenoga čovjeka, raskoš na jednoj i siromaštvo na drugoj strani, droga, opasne bolesti i sl.
- naznači kako se pojedinac i zajednica mogu sačuvati od negativnosti koje donosi razvoj
- naznači što može uraditi pojedinac, grupa, firma, lokalna zajednica, država, organizacije građana na zaštiti i razvoju sebe, drugih i okoline.
- Navede osnovne vrijednosti Evropske unije i potrebe pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji

7. NAČIN PROVJERAVANJA ZNANJA I STRUČNE OSPOSOBLJENOSTI

Provjeravanje, evaluacija i ocjenjivanje predstavljaju jedinstveni sistem s ciljem objektivnoga uvida u postignuća učenika/učenica iz predmeta Građansko vaspitanje, davanja objektivne ocjene saglasne postavljenim ciljevima i standardima znanja i vještina.

Provjeravanjem se stiče uvid u ovladavanje znanjima, vještinama i navikama, prikuplja dokumentacija i obavljaju mjerenja kako bi se došlo do objektivne i pravične ocjene. Provjeravanjem se utvrđuje kvantitet i kvalitet znanja, ali i stepen razvijenosti sposobnosti i vještina, stepen primjenjivosti stečenih znanja, stepen osposobljenosti za transfer znanja, odnos prema učenju, školskim i drugim normama, stepen socijalizacije. Izuzetno, mogu se koristiti testovi znanja, ako nastavnik/nastavnica želi da procijeni samostalnost i nivo postignuća učenika/učenica u dijelu neophodnih činjeća, informacija i određenih kognitivnih vještina, odnosno primjene znanja u praksi.

Razumijevanje prirode i sadržaja predmeta Građansko vaspitanje upućuje na zaključak da je njegov cilj ne samo učenje, već unapređivanje učenja i priprema za proces cjeloživotnoga učenja. Treba imati u vidu dva nivoa ocjenjivanja koja su međusobno veoma povezana: formativno (evaluacija *procesa* nastave, kroz povratne informacije koje nastavnik/nastavnica dobija od učenika/učenica) i sumativno (evaluacija „produkata“, odnosno *rezultata* učenja, kroz različite oblike u kojima se rezultati mogu definisati i manifestovati). U nastavi ovoga predmeta, kao i u svakome, neophodno je redovno upoznavati učenika/učenicu s rezultatima, s njima komentarisati postignuća i davati mogućnost učeniku/učenici da samostalno procijeni svoj rad, ali i rad drugih u odjeljenju. Time se stvara povoljna motivaciona klima koja najčešće rezultira većim angažovanjem učenika/učenica i boljim rezultatima u nastavi / učenju.

Pažljivi izbor i planiranje metoda, oblika i tehnika rada treba da omogući *svakome* učeniku i *svakoj* učenici da iskaže sposobnosti, vještine, stavove, oblikuje vrijednosti, procjenjuje dostignuća. Dakle, nastavnik/nastavnica procjenjuje ne samo formalna znanja, nego i stepen angažovanja, motivacije, oblike učešća, spremnost na saradnju, redovnost pohađanja, snalaženje u grupnome izvršavanju zadataka,

rezultate grupnoga rada i sl. Međutim, treba naglasiti da nastavnik/nastavnica pravi razliku između procjenjivanja i ocjenjivanja postignuća učenika/učenica, tako da u brojčanu ocjenu unese stepen postignutih znanja i vještina učenika/učenica, a da brojčana ocjena ne smije izražavati stavove učenika/učenica, ponašanje, lični odnos prema određenim pojavama i sl.

Veoma važno je kontinuirano pratiti aktivnosti učenika/učenica, posebno bilježiti napredovanja učenika/učenica, njihovo angažovanje u različitim društvenim aktivnostima. Korisno bi bilo postojanje učeničkoga portfolija u kojem bi učenik/učenica uz pomoć nastavnika/nastavnice upisivao/upisivala sve važnije aktivnosti, projekte, volonterski i humanitarni rad, sve što utiče na unapređenje građanskih kompetencija, a što bi umnogome motivisalo učenike/učenice i pomoglo nastavniku/nastavnici da s učenicima/učenicama donese objektivnu i pouzdanu ocjenu postignuća učenika/učenica.

8. RESURSI ZA REALIZACIJU

8.1 Materijalni uslovi

Materijalna sredstva neophodna su za obuku nastavnika/nastavnica, opremanje radnoga prostora – učionice, štampanje priručnika i udžbenika, nabavku literature, biblioteke i medijateke, tehničko-tehnoloških sredstava...

8.2. Standardi i normativi

Uspješna realizacija programa Građanskoga vaspitanja podrazumijeva:

- **stručno-predmetnu osposobljenost nastavnika/nastavnice** (dobro poznavanje sadržaja programa Građansko vaspitanje)
- **metodičko-didaktičku osposobljenost nastavnika/nastavnice** (dobro poznavanje interaktivnih metoda nastave / učenja i oblika rada sa učenicima/učenicama)
- **motivisanost** za rad s mladima u školi i van škole
- opremljenost učionice u skladu sa zahtjevima savremenih metoda i oblika rada (mogućnost rada u grupama, u paru, individualnoga rada)
- fleksibilnost u kreiranju rasporeda časova (mogućnost blok-časova; realizacije časova van učionice i sl.)
- etos škole u kome se prepoznaje primjena i stalna podrška ideja i principa građanskoga vaspitanja (otvorenost škole prema zajednici, stvarna kontinuirana participacija učenika/učenica, efikasnija saradnja s porodicom, podjela odgovornosti i sl.).

8.3 Okvirni spisak literature

8.3.1. Osnovna literatura za učenika/učenicu:

Čedomir Čupić i Zoran Lalović: **GRAĐANSKO VASPITANJE**, udžbenik za VI razred devetogodišnje osnovne škole, Podgorica, 2005.

Zoran Lalović i Čedomir Čupić: **GRAĐANSKO VASPITANJE**, udžbenik za VII razred devetogodišnje osnovne škole, Podgorica, 2006.

8.3.2. Osnovna literatura za nastavnika/nastavnicu:

Čedomir Čupić i Zoran Lalović: **GRAĐANSKO VASPITANJE**, priručnik za VI razred devetogodišnje osnovne škole, Podgorica, 2005.

Zoran Lalović i Čedomir Čupić: **GRAĐANSKO VASPITANJE**, priručnik za VII razred devetogodišnje osnovne škole, Podgorica, 2006.

8.3.3. Dodatna literatura:

Literatura o građanskom vaspitanju i demokratskom građanstvu veoma je obimna i raznovrsna. Dio literature dostupan je na maternjem, a mnogo više na stranim jezicima i u različitim izvorima (udžbenici, priručnici, internet, video-materijali i sl.). Navodimo samo **neke osnovne**, ali ni u kom slučaju i konačne:

- Grupa autora: VASPITANJE ZA TOLERANCIJU, MIR I HUMANI RAZVOJ, Podgorica, 1997.
- Grupa autora: UVOD U GRAĐANSKO OBRAZOVANJE, Podgorica, 2002.
- Grupa autora: ŠKOLA JE ODLUČILA DA ŽIVI, Podgorica, 2002.
- Grupa autora: Istraživanje humanitarnog prava, Podgorica, 2009.
- Grupa MOST: PAMETNIJI NE POPUŠTA, Vodič kroz sukobe do sporazuma, Beograd, 1998.
- Dimitrijević, V. Kulturna prava, Beograd, 1999.
- Evropska unija, Savjet Evrope, OSCE – Rodna ravnopravnost u međunarodnim dokumentima, knjiga prva, druga, treća, Kancelarija za ravnopravnost polova Vlade Crne Gore, Podgorica, 2005.
- Ivić, I. i sar.: AKTIVNO UČENJE, Priručnik za primjenu metoda aktivne nastave, Beograd, 2001.
- Kovač-Cerović, T. i sar.: UČIONICA DOBRE VOLJE, Beograd, 1995.
- Kovač-Cerović, T. i sar.: IGROM DO SPOZNAJE, Beograd
- Local Democracy Agency Nikšić: Učešće građana u donošenju odluka u lokalnoj zajednici, priručnik za trening, 2004.
- Pavjančić, M.: Mali rečnik pojmova o parlamentarizmu, Građanska inicijativa, Beograd, 2001.
- Komar, O., Bošković, D., Vujović, Z.: Upoznaj sistem da bi ga mijenjao – CEMI, 2005.
- Radonjić, R., „Mi narod ... Projekat građanin“, priručnici za nastavnike i učenike, Podgorica, 2004.
- Golob, R., Hadleston, E., Kraf, P., Salema, M., Spajić-Vrkoš, V.: Obrazovanje za demokratko građanstvo 2001 – 2004. – priručnik za obuku nastavnika za demokratsko građanstvo i obrazovanje o ljudskim pravima, Strazbur, 2004.
- Fountain, S.: OBRAZOVANJE ZA ODRŽIVI RAZVOJ, UNICEF

8.3.4 Dokumenta:

- Ustav Crne Gore, 2007
- Opšti zakon o vaspitanju i obrazovanju, Podgorica, 2010.
- Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, Podgorica, 2007.
- Zakon o obrazovanju dece sa posebnim obrazovnim potrebama, Podgorica, 2011.
- Zakon o rodnoj ravnopravnosti, Podgorica, 2011.

- Knjiga promjena, Podgorica, 2001.
- Strategija Građanskog vaspitanja i Građanskog obrazovanja (2007–2010), Podgorica, 2007.
- Strategija inkluzivnoga obrazovanja u Crnoj Gori, Podgorica, 2008.
- Strategija poboljšanja RAE populacije U Crnoj Gori, Podgorica, 2007.
- Strategija osnovnog obrazovanja i vaspitanja sa Akcionim planom (2012–2017), Podgorica, 2012.
- Nacionalna strategija cjeloživotne karijerne orijentacije, Podgorica, 2011.

8.3.5 Međunarodna dokumenta

- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima UN, 1948.
- Deklaracija o pravima djeteta UN, 1989.
- Evropska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, Savjet Evrope, 1950.
- Konvencija protiv diskriminacije u vaspitanju i obrazovanju UNESCO, 1960.
- Preporuka o statusu učitelja, UNESCO, 1966.
- Konvencija UN o pravima osoba s invaliditetom, 2006.
- Konvencija o svim oblicima diskriminacije žena, UN, 1979.
- Međunarodna konvencija o suzbijanju svih oblika rasne diskriminacije, UN, 1965.
- Završna deklaracija Drugog samita Savjeta Evrope, 1997.
- Deklaracija i program vaspitanja i obrazovanja za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana, Savjet Evrope, 1999.
- Preporuke Savjeta Evrope o obrazovanju za demokratsko građanstvo, 2002.
- Povelja Savjeta Evrope o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava, 2010.
- Haške preporuke o pravu nacionalnih manjina na vaspitanje i obrazovanje, OESS, 1996.
- Ženevske konvencije, Međunarodni komitet Crvenog krsta
- Haške konvencije, Međunarodni komitet Crvenog krsta

Literatura dostupna na internetu:

1. Bäckman E., Trafford B.: **Demokratsko upravljanje školama**, Izdavaštvo Savjeta Evrope, prevod (2008):

http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/3_RESOURCES/EDC_pack_en.asp

2. Brett, P., Mompoin-Gaillard, P., Salema H. i dr.: **Kako predavači mogu da podrže edukaciju o građanskom vaspitanju i ljudskim pravima**: okvir za razvoj sposobnosti – Publikacija Savjeta Evrope, 2009:

http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Documents/How_all_teachers_can_support_Serbian.pdf

3. Građanske inicijative: Udžbenici i priručnici za osnovnu školu
Građansko vaspitanje za V razred osnovne škole, Priručnik za nastavnike
Građansko vaspitanje za VI razred osnovne škole, Priručnik za nastavnike
Građansko vaspitanje za VI razred osnovne škole, Priručnik za učenike
Građansko vaspitanje za VII razred osnovne škole, Priručnik za nastavnike
Građansko vaspitanje za VIII razred osnovne škole, Priručnik za nastavnike
Priručnik za Građansko vaspitanje na albanskom jeziku, V razred (*Edukata qytetare për klasën e V të shkollës fillore, doracak për mësimdhënës në gjuhën shqipe*):
<http://www.gradjanske.org/page/civicEducationProgram/sr/civicEducationSubject/manuals.html>
4. Grupa autora, **Sveevropska studija o politici obrazovanja za demokratsko građanstvo**, Centar za građansko obrazovanje, Podgorica, 2005: http://cgo-cce.org/izdavacka_djelatnost.php
5. Grupa autora: **21 priča o demokratiji**, Centar za građansko obrazovanje, Podgorica, 2005:
http://cgo-cce.org/izdavacka_djelatnost.php
6. Grupa autora: **Naša prava – informacije za nastavnike**, Ministarstvo inostranih poslova Republike Slovenije, Ljubljana, 2005. Prevod s engleskog – CGO: http://cgo-cce.org/izdavacka_djelatnost.php
7. Grupa autora: **Obrazovni priručnik – Ideje, sredstva, metode i aktivnosti za neformalno interkulturalno obrazovanje sa mladima i odraslima**, CGO (original je na engleskom jeziku, drugo izdanje štampano 2005):
http://cgo-cce.org/izdavacka_djelatnost.php
8. Grupa MOST, **Vodič za unapređenje interkulturalnog obrazovanja**, Fond za otvoreno društvo, Beograd, 2007:
[http://www.ef.europa.eu/events/mgmt.nsf/\(getAttachment\)/82E0B284F48BF025C125750E003C299F/\\$File/Vodic.pdf](http://www.ef.europa.eu/events/mgmt.nsf/(getAttachment)/82E0B284F48BF025C125750E003C299F/$File/Vodic.pdf)
9. Dürr, K., Spajić Vrkaš V., F Ferreira Martins I.: **Učenje za demokratsko građanstvo u Evropi**, Centar za istraživanje, izobrazbu i dokumentaciju u obrazovanju za ljudska prava i demokratsko građanstvo, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2002:
http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/education/E.D.C/Documents_and_publications/By_country/
10. Lazor, M., Marković, S., Nikolić, S.: **Priručnik za rad sa decom sa smetnjama u razvoju**, Novosadski humanitarni centar, Novi Sad, 2008: <http://www.nshc.org.rs/pdf/prirucnikzaradsadecom.pdf>
11. Modul osnove demokracije – **Vlast, pravda, odgovornost, privatnost**, Agencija za odgoj i obrazovanje, Zagreb, 2010:
http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=1962:modul-osnove-demokracije--vlast-pravda-odgovornost-privatnost&catid=359:program-graanskog-odgoja-i-obrazov

12. O'Shea, K.: **Obrazovanje za demokratsko građanstvo: politike i zakonski okviri**, prevod: Centar za građansko obrazovanje (CGO), Podgorica, 2005: http://cgo-cce.org/izdavacka_djelatnost.php
- 13.. Priručnici Savjeta Evrope (na engleskom):
Educating for Democracy, 2011
Growing up in Democracy, 2010
Living in Democracy, 2008
Taking part in Democracy, 2010
Teaching Democracy, 2009
Exploring Children Rights, 2008
http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/3_RESOURCES/Resources_for_teachers_en.asp
14. Reškovic, T., Crighton, J.: **Građansko vaspitanje i građansko obrazovanje u Crnoj Gori** (Evaluacija nastave i učenja), Zavod za školstvo i Fondacija Institut za otvoreno društvo – Predstavništvo za Crnu Goru (FOSI-ROM), 2008:
http://www.osim.org.me/fosi_rom_cg/frame_publikacije.ht

Korisni sajtovi:

- **NVO GRAĐANSKE INICIJATIVE** (Beograd). Misija je jačanje građanskog društva putem obrazovanja, promovisanja demokratije i podrške aktivnom građanstvu. Dobar izbor publikacija, uključujući priručnike iz Građanskog vaspitanja za učenike i nastavnike osnovnih škola. <http://www.gradjanske.org/page/home/sr.html>
- **Grupa MOST** (Beograd) – obrazovanje za mir, analiza i upravljanje konfliktima, organizacioni razvoj, multikulturalizam i demokratske Udruženje za saradnju i posredovanje u sukobima; Glavna područja rada: istraživanje i promjene obrazovnog sistema
<http://www.most.org.rs/>
- **CIVITAS** (Sarajevo) – Obrazovni centar za demokratiju i ljudska prava, Obrazovna mreža Civitasa u Bosni i Hercegovini formirana je kako bi promovisala demokratiju, ljudska prava i efikasno građanstvo. www.civitas.ba
- **Centar za građansko obrazovanje** (Podgorica) – Misija Centra je obrazovanje za demokratiju, ljudska prava i evropske integracije u cilju jačanja civilnog društva zasnovanog na multietničkim i multikulturalnim vrijednostima, sa visokim stepenom učešća građana u procesima donošenja odluka.
- Savjet Evrope: http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Resources/Publications_EN.asp

Compass – priručnik o ljudskim pravima za mlade, 2011: <http://eycb.coe.int/compass/>
Evropski Wergalend centar: <http://www.theewc.org/library/>

9. PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/NASTAVNICA I STRUČNIH SARADNIKA/SARADNICA

U skladu s utvrđenim standardima predmet Građansko vaspitanje mogu predavati nastavnici/nastavnice (240 ECTS) koji/koje, pored ispunjenja zakonom predviđenih uslova, ispunjavaju i sljedeće:

- završeno dopunsko obrazovanje iz najmanje jednoga modula, odnosno onoga koji se odnosi na **sadržaje programa** Građansko vaspitanje
- završeno dopunsko obrazovanje iz najmanje jednoga modula koji se odnosi na savremene **metode i oblike nastave i učenja** (ciljno planiranje, aktivne i interaktivne metode nastave / učenja za predmet Građansko vaspitanje).

CIP – Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње
ISBN 978-9940-24-039-4
COBISS.CG-ID 20444176